

Шрамко С.С.

*Науково-дослідний інститут вивчення
проблем злочинності імені академіка
В.В.Сташиса НАПрН України, здобувач*

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ УЧАСТІ ГРОМАДСЬКОСТІ У ЗАПОБІГАННІ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ

Правові норми відіграють важливу роль у здійсненні запобіжної функції громадськості, оскільки її діяльність неодмінно призводить до втручання в особисті інтереси громадян, впливає на здійснення ними своїх суб'єктивних прав та покладає на них додаткові обов'язки. Правові норми забезпечують відповідну поведінку з боку об'єднань громадян та окремих осіб; створюють необхідні передумови забезпечення законності; визначають його підстави та межі; регулюють обсяг прав і обов'язків його суб'єктів та об'єктів.

Розглядаючи питання нормативно-правового забезпечення участі громадськості у запобіжній діяльності, слід зауважити, що основні нормативно-правові акти, що регламентують їх діяльність, були прийняті ще за радянських часів. Із розпадом попередньої системи функціонування держави частина цих актів втратила чинність, інша просто застаріла. Тому вбачається, що серйозною перешкодою для існування та розвитку громадського запобігання злочинності стає саме відсутність нормативно-правових актів, які забезпечують та регламентують цю діяльність.

Аналіз чинного законодавства України показав, що важливі положення щодо запобіжної ролі громадськості та обов'язковості її участі містяться в низці міжнародних правових документах. До них належать, зокрема, Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми (ратифіковано Законом № 2530-VI від 21 вересня 2010 р.) і Конвенція ООН проти корупції (ратифіковано Законом № 251-V від 18 жовтня 2006 р.).

Особливе значення у формуванні міжнародно-правової бази боротьби зі злочинністю відіграють конгреси Організації Об'єднаних Націй із запобігання злочинності і кримінального правосуддя. В цих документах проголошується, що для досягнення ефективності у діяльності по запобіганню злочинності необхідні зусилля всього суспільства.

Окремо слід сказати про рекомендації Конгресів ООН із запобігання злочинності і кримінального правосуддя, в яких залучення громадськості до запобігання злочинності зазначено як одна із прямих стратегій запобігання злочинності. Зокрема, в цих документах наводяться конкретні форми та методи такої участі на прикладі різних країн світу.

Як бачимо, в нормах міжнародного законодавства не остання роль приділяється закріпленню інституту участі громадськості у запобіганні злочинності. Загалом же вибір Україною курсу на євроінтеграцію зумовлює необхідність орієнтуватися на міжнародні правові акти та практику залучення громадськості до запобіжної діяльності.

Аналіз статей КК України дозволив виокремити низку норм, які закріплюють участь громадськості у профілактичній і виховній роботі. У галузі кримінального права застосування замість покарання заходів громадського впливу може здійснюватися шляхом звільнення осіб від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею особи на поруки. Такий вид звільнення має за мету підвищити роль трудових колективів підприємств, організацій, установ у виховному процесі правопорушників, а також перевиховування правопорушників без ізоляції від суспільства шляхом підвищення їх відповідальності перед трудовим колективом.

Новий КПК України 2012 р. включив «сміливу» новелу – затримання особи без ухвали слідчого судді, суду – «законне затримання». Суть її полягає у тому, що право затримати будь-яку особу, крім судді і народного депутата України (ст. 482 КПК), тепер має «кожен»: 1) при вчиненні або замаху на вчинення кримінального правопорушення; 2) безпосередньо після вчинення кримінального правопорушення чи під час безперервного переслідування осо-

би, яка підозрюється у його вчиненні. Тут термін «кожен» означає абсолютно кожного, без винятку, будь-яку людину, аби вона не була особою, якій законом надано право здійснювати затримання (уповноваженою на затримання службовою особою) [1, с. 453]. Таким чином, ця норма посилила роль громадськості, оскільки її дії набули процесуального значення.

Участь громадськості в організації громадського контролю за дотриманням прав і законних інтересів засуджених, а також у сприянні установ виконання покарання у їх виправленні й ресоціалізації і створенні належних умов їх тримання регулюється нормами Кримінально-виконавчого кодексу України. Ця діяльність справедливо вважається одним із перспективних напрямів запобіжної роботи в місцях позбавлення волі [2, с. 471].

Зокрема, можливість залучення громадськості до запобігання окремим злочинним проявам закріплена у таких законодавчих актах: Закон України «Про засади запобігання і протидії корупції» від 4 квітня 2011 р. № 3206-VI, Закон України «Про протидію торгівлі людьми» від 20 вересня 2011 № 3739-VI, Закон України «Про боротьбу з тероризмом» від 20 березня 2003 р. № 638-IV, Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» від 15 листопада 2001 р. № 2789-III тощо.

Важливе значення для визначення правового статусу, порядку організації та діяльності громадськості відіграють також Закон України «Про органи самоорганізації населення» від 11 липня 2001 р. № 2625-III та Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР. Орган самоорганізації населення є однією з форм участі членів територіальних громад сіл, селищ, міст, районів у містах у вирішенні окремих питань місцевого значення. Серед інших повноважень органу самоорганізації населення можуть надаватися такі, як сприяння відповідно до законодавства України правоохоронним органам у забезпеченні ними охорони громадського порядку та ін.

Центральне місце у системі законодавства, яким визначаються правові засади діяльності громадських формувань правоохоронної спрямованості, посідає Закон України «Про участь грома-

дьян в охороні громадського порядку і державного кордону» від 22 червня 2000 р. № 1835-III. Відповідно до цього Закону громадські формування з охорони громадського порядку створюються на добровільних засадах з метою сприяння органам місцевого самоврядування, правоохоронним органам та органам виконавчої влади у запобіганні адміністративних правопорушень і злочинів, захисті життя та здоров'я громадян, інтересів суспільства і держави від протиправних посягань, профілактиці негативних явищ серед неповнолітніх та ін.

В Державних програмах запобігання (профілактики) злочинності (правопорушень), які діяли в Україні за часів незалежності, пріоритет надавався саме правовому забезпеченню правоохоронної діяльності та удосконаленню системи профілактики правопорушень. Серед інших питань в них передбачалося вивчення існуючої практики участі громадян та громадських формувань в діяльності з охорони громадського порядку. В чинній Концепції реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30 листопада 2011 р. № 1209-р., серед інших шляхів і способів розв'язання проблем зазначається захід щодо активізації участі громадськості в забезпеченні правопорядку у державі. Тут слід зауважити, що в зазначеній Концепції, як і в попередніх Державних програмах, не містяться конкретні заходи щодо забезпечення такої діяльності, не розроблені форми та методи її здійснення. На нашу думку, це пов'язано з тим, що планування в цьому напрямку носить формальний і декларативний характер, оскільки вбачається не досить перспективним.

Аналіз змісту низки чинних та тих, строк яких уже сплинув, регіональних програм запобігання (профілактики) злочинності (правопорушень) в Україні показує, що в кожній з них включені в узагальненому виді такі положення: про вжиття заходів щодо виконання Закону України «Про участь громадян в охороні громадського порядку та державного кордону»; проведення пропагандистських заходів щодо популяризації участі громадян у громадських формуваннях з охорони громадського порядку і

державного кордону з метою сприяння створенню нових та розширенню існуючих формувань; налагодження співробітництва органів внутрішніх справ із громадянами; вжиття заходів щодо утворення або відновлення діяльності громадських формувань на підприємствах, в установах та організаціях, вищих навчальних закладах, організація їх матеріально-технічного забезпечення і стимулювання роботи тощо. Суб'єктами виконання цих заходів у більшості випадків зазначені ГУМВС України в області, облдержадміністрації, райдержадміністрації, виконкоми рад міст обласного значення. Але не зважаючи на нормативну закріпленість даних положень, статистичний аналіз їх фактичного виконання у часовому розрізі з 2007 р. по 2011 р. указує на регресний характер їх практичної реалізації. Отримані дані з Міністерства внутрішніх справ України свідчать, що кількість громадських формувань правоохоронної спрямованості знизилася майже вдвічі (з 9217 до 5101).

Розглянувши питання щодо правового забезпечення участі громадськості у запобіганні злочинності в Україні, слід відмітити, що на даний час ця діяльність не регулюється на належному рівні. По-перше, чітко не визначено саме поняття громадськості, тобто не зрозуміло, кого слід відносити до цієї категорії осіб. По-друге, відсутнє роз'яснення щодо форм та методів такої участі, а тому не зрозуміло, яку роль законодавець відводить представникам громадськості у діяльності із запобігання злочинності. Слід зазначити, що таке закріплення має декларативний характер. Таким чином, брак дієвого законодавчого забезпечення діяльності громадськості у запобіганні злочинності перешкоджає її ефективності.

1. *Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар [Текст] / за заг. ред. В.Г. Гончаренка, В.Т. Нора, М.С. Шурила. – К. : Юстиніан, 2012. – 1224 с.*
2. *Батиргарєєва, В.С. Рецидивна злочинність в Україні: соціально-правові та кримінологічні проблеми [Текст]: монографія / В.С. Батиргарєєва. – Х. : Право, 2009. – 576 с.*